

Metin And'a
Saygı

Avrupa'nın Bienali Manifesta

Elina Brotherus

Elektronik Çağın
Başında Sergiler

Limerick'e
Küresel Bir Keşif
Yolculuğu

Maddenin Vecd
Halleri

Matthias
Grünewald

M. SABRI KOZ • ÖMER EĞECİOĞLU • RIFAT ŞAHİNER • ALI AKAY •
TİMO VALJAKKA • AYŞE H. KÖKSAL • MÜNİR GÖLE • NECMİ SÖNMEZ •
GÜLTEKİN EMRE • RANA ÖZTÜRK • NUSRET POLAT • EFE MURAD •
CARLOS BASUALDO • ELENA FILIPOVIC • BAHAR KARLIDAĞ

Osmanlı padişahı II. Abdülhamid Han'ın gençliği.

Vals Kralı Johann Strauss (oğul) 1883 yılında.

ÖMER EĞECİOĞLU

Doğu Masalları: Johann Strauss'un Sultan II. Abdülhamid'e İthafen Yazdığı Vals

Sanatçılar tarih boyu hükümdarlara ve soylulara ithafen eserler yaratıp karşılığında parasal ya da onursal şekilde ödüllendirilmeyi beklemişlerdir. Bu ödüllendirme unvan veya madalya şeklinde olabilirdi. Müzik alanında bu olgunun aristokrasinin desteğinin artması ile orantılı olarak, özellikle 19. yüzyılda çoğaldığını görüyoruz. Günümüzde ise 19. yüzyılda olduğu gibi unvan ve madalya artık söz konusu değil. Sanatçıların desteklenmesi sosyal sorumluluk haline gelmiş ve birçok ülkede bu işlevi devlet kuruluşları ve sanatsever özel kurumlar yüklenmiş durumda.

Müziyen ünlü Strauss ailesinin üyeleri tarafından Osmanlı sultanlarına ithaf edilen eserler ve karşılığında elde ettikleri armağanlar müzik tarihi açısından ve arşivsel olarak önemli olduğu gibi, 19. yüzyılda Batı'ya yakınlaşma süreci içinde bulunan Osmanlı devletinin Batı kültür ve müziğine nasıl bir tutumla yaklaştığı konusunda da bizi aydınlatacak öğeler taşıyor. Bu yüzyılda Osmanlı devleti batılılaşma gayreti içinde birçok alanda yenilikler peşindeydi ve Batı müziği bu değişimden geçen alanların kültürel olarak en önemlilerinden birini oluşturuyordu. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkıp müzik tarihinde yer etmiş olan bazı yanlışlıkları ve eksiklikleri düzelterip bu konudaki bilgimizi bütünleştirmek de bu çeşit araştırmaların önemli bir hedefi.

Musiki Mecmuası'nın 201 numaralı Kasım 1964 sayısında Rauf Tunçay'ın müzik tarihi ile ilgili bir araştırması yer alıyor.¹ "Johann Strauss'un Sultan Abdülmecid'e bir hediyesi" başlıklı bu makalede, Johann Strauss'un Sultan Abdülmecid'e ithafen besteleyip Osmanlı devletinin Marsilya şebenderliği aracılığı ile gönderdiği bir esere ilişik Başbakanlık Arşivi'nde bulunan mektubu ve bununla ilgili olan resmi yazışmalar anlatılmakta ve belgeler sunulmaktadır. Ne yazık ki Tunçay'ın verdiği bu bilgi doğru değil. Abdülmecid'e 1849'da bir eser ithaf eden Strauss Viyanalı Strauslardan biri olmadığı gibi Avusturyalı bile değil. *Musiki Mecmuası*'nın 474 numaralı Mart 2006 özel sayısında bu konuya detayları ile değindim.² Adı geçen makale bu müzik tarihi bilgisinin bir aslı olmadığını, Abdülmecid'e ithafen bestelenen bu eserin aslında Isaac Strauss adlı Fransız bir besteciye ait olduğunu gösteren bir çalışmadır. Problemlerin ana kaynağı Isaac Strauss'un ismini bazen J. Strauss olarak imzalaması (*Jules Strauss*'un kısa şekli olarak). Senelerce kulaktan kulağa yayılmış ve neticede Türkçe literatürde gerçeklik kazanmış olan Johann Strauss ve Sultan Abdülmecid öyküsünün kaynağı büyük bir olasılıkla Rauf Tunçay'ın yukarıda bahsettiğim yazısına gidiyor. Isaac Strauss'un Abdülmecid'e ithafen bestelediği ve Osmanlı devletinin Marsilya şebenderliği aracılığı ile gönderdiği *Constantinople* adlı polka, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, envanter numarası 781/208 ile kayıtlıdır.

Viyanalı Strauss kardeşlerin en küçüğü Eduard'ın Sultan Abdülaziz'e ithafen yazdığı bir vals üzerine de yine *Musiki Mecmuası*'nda yazmıştım.³ Eduard Strauss'un 1872 yılında bestelediği *Arz-ı Tazîmât Valsi* (*Huldigunden-Walzer*, Opus 88) adındaki eserin Osmanlı devletinin Viyana sefaretinden Abdülaziz'e takdim olunmak üzere gönderildiğine dair belge Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'ndadır. Eserin kendisi ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde envanter numarası 700B/329 ile kayıtlıdır. Elimizdeki fotoğraflardan bu ithafa karşılık Eduard'ın bir Mecidiye nişanı ile taltif edildiğini, bu nişanın da büyük bir olasılıkla 1873 yılında verildiğini görüyoruz. Bu ithaf ile ilgili belgeler yukarıda bahsettiğim *Musiki Mecmuası*'nın 477 numaralı Aralık 2006 sayısındaki araştırmada bulunabilir.

Bu makalede ise Vals Kralı büyük Johann Strauss (oğul)'un *Sultan II. Abdülhamid Han* için bestelediği görkemli bir eserin tarihi yer alıyor. Bu valsın başlığı *Doğu Masalları* (Märchen aus dem Orient, Opus 444) ve Strauss'un Sultan Abdülhamid'in ellinci doğum yıldönümünü vesile ederek kendisine ithafen 1892 yılında bestelemiş olduğu bir eser. Eserin II. Abdülhamid'e sunulmasında aracı olarak Osmanlı devletinin o zamanki Viyana büyükelçisi Ziya Paşa rol oynamış. Karşılığında II. Abdülhamid Strauss'u 3. rütbeden Mecidiye nişanı ile taltif etmiş ve bu nişan 1895 yılında zamanın Osmanlı devleti büyükelçisi Galip Bey tarafından Johann Strauss (oğul)'a Viyana'da takdim edilmiş.

Usta bestecinin bu yapıtı, yazmış olduğu beşyüzü aşkın eserin içinde önemli bir yer alıyor. Buna rağmen *Doğu Masalları* ve Johann Strauss (oğul) – II. Abdülhamid konusu nedense gözden kaçmış. Netice olarak da özellikle Türkiye'de hak ettiğince bilinmiyor. Bu eserin yerel orkestralarımızın repertuvarında yer almamasını da tarihsel öneminin bilinmemesinden doğan bir eksiklik olarak görmek gerek, çünkü bu eserin müziksel değerinin düşüklüğünden kaynaklanmıyor.⁴ *Doğu Masalları*, Strauss'un ünlü *Imparator Valsi* (Kaiser-Walzer), *Viyana Ormanlarından Masallar'ı* (G'Schichten aus dem Wiener Wald), *Kucaklaşın, milyonlar!* (Seid umschlungen, Millionen!) valsi, ya da *Şövalye Pisman* (Ritter Pasman) operası gibi vals formunun sınırlarını zorlayan ve senfonik boyutlara ulaşma amacı ile yazılmış ustaca ve çok renkli bir eserdir.⁵

19. yüzyılda dünya müzik ve dans kültürünün rakipsiz ustaları Strauss'ların (hem Viyanalı Strauss ailesi, hem de Parisli Isaac Strauss) Osmanlı hükümdarlarına ithafen yazdıkları eserleri tarihleriyle burada kaydetmekte fayda var. Bu eserler aşağıda dökümü verildiği gibidir:

1. 1849 senesinde Paris'li Isaac Strauss'un [1806-1888], Sultan Abdülmecid'e ithafen bestelediği *Constantinople* polkası,
2. 1872 senesinde Viyanalı Strauss kardeşlerin en küçüğü Eduard Strauss'un [1835-1916], Sultan Abdülaziz'e ithafen bestelediği *Arz-ı Tâzimat Valsi* (*Huldigungen-Walzer*, Opus 88),
3. 1892 senesinde Viyanalı Vals Kralı Johann Strauss (oğul)'un [1825-1899], Sultan II. Abdülhamid'e ithafen bestelediği *Doğu Masalları* valsi (*Märchen aus dem Orient*, Opus 444).

Valsin öncüleri: Josef Lanner ve Johann Strauss (baba)

Valsin ilk üstatları arasında Lanner'i ve Strauss (baba)'yı sayabiliriz. Besteci ve orkestra şefi Josef Lanner ile birlikte vals müziğinin yaratıcısı ve dünyaya tanıtıcısı olma şerefini kazanan Johann Strauss (baba) [1804-1849], Viyanalı bir meyhane sahibinin oğluydu. *Vals Kralı* olarak ün yapan ilk Strauss bu "baba" Strauss'tur. Kendisi Avusturyalı Napolyon olarak da biliniyordu. Müzik dünyasında Strauss hanedanı olarak kabul edilen Johann Strauss (baba) ve doğal yetenekli üç besteci ve müzisyen oğlu; Viyana, vals, ve Strauss kelimelerinin neredeyse eşanlamlı algılandığı, dünya çapında bir vals krallığı ve küresel bir müzik endüstrisi kurdular.

19. yüzyılın başında vals besteleyen müzisyenler arasında Viyana'da Franz Schubert'i ve Dresden'de Carl Maria von Weber'i görüyoruz. Bu besteciler valse dansa eşlik etmek üzere değil de daha çok müziksel bir deneme formu olarak kullanmışlardır. Josef Lanner'in kendi valslerini yazmaya başladığı zamanlarda etkisi altında kaldığı yapıtların en önemlisi Weber'in 1819 tarihinde bestelediği *Valse Davet*'tir. Lanner ve Strauss, valse halkın alışık olduğu tarzdan daha zarif, kibar ve gelişmiş bir düzeye taşıdı. Ekonomik nedenler yüzünden çıkan anlaşmazlık sonucu 1825 yılında Strauss orkestranın ondört üyesi ile beraber Lanner'den ayrılıp kendi orkestrasını kurdu. Bu yıllarda Lanner ve Strauss orkestralarının Viyana'nın müzik yaşamına hâkimiyetleri mutlaktı. Bir örnek vermek gerekirse, 1830 sonbaharında konserler vermek üzere Viyana'ya gelen yirmibir yaşındaki Chopin, ailesine yazdığı bir mektupta Viyana'yı

“Burada her şeye Lanner, Strauss ve onların valsleri egemen” sözleriyle anlatıyordu.⁶ Genç Chopin 1830 Viyana’sında beklediği ilgiyi görememişti.

Johann Strauss (baba) ikiyüzeşliliği aşkını eser yazdı. Orkestrası ile Avrupa’nın birçok ülkesini dolaştı ve sayısız konser verdi. Louis Philippe’nin Fransa’sında, daha sonra da Viktoria’nın İngiltere’sinde çaldı. 28 Haziran 1838’de İngiltere’nin genç prensesi Viktoria’nın Westminster Abbey’deki taç giyme töreninde dans müziğini Strauss (baba)’nın orkestrası çalıyor ve onun eşliğinde de Prenses Viktoria Prens Albert ile dans ediyordu. Hem de vals!

Strauss ailesinde baba Strauss’un ölümünden sonra müzik yaşamına atılan aile elemanları arasında sadece en büyük oğlu Johann Strauss değil, bugün daha az bilinen oğulları Josef ve Eduard Strauss da vardır. Kardeşleri Johann kadar ünlü olmasalar da ikisi de gerektiği zaman Strauss orkestrasını yönetmişler, sonra kendi orkestralarını kurmuşlar, turnelere çıkmışlar ve hatta besteci ve şef olarak kendilerine isim yapmışlardır. Baba Strauss oğullarının kendisi gibi müzisyen olmalarını istemiyordu. Onun arzusu Johann’ın ticarete atılmasıydı. Kardeşlerinden Josef’in asker, Eduard’ın ise diplomat olmasını istiyordu. Ama anlaşılıyor ki bütün oğullar müzikle yoğrulmuşlardı ve baba Strauss’un mesleğe dönük bu planlarının hiçbirini gerçekleştirmedi. Neticede üç kardeşin üçü de müzisyen oldu.

Ününü sonradan babasının ününü bile geçen Johann Strauss (oğul) Viyana’da 25 Ekim 1825 tarihinde doğdu. Strauss kardeşlerin arasında en yetenekli ve ünlü olan ve bestelediği unutulmaz valsler ve operetler ile bütün Avrupa ve Amerika’yı yarım yüzyılı aşkın bir zaman süresince büyüleyen Johann’dır. Babası gibi Johann Strauss (oğul)’a da müzikseverler tarafından verilen unvan *Vals Kralı*’dır (Walzerkönig). Yazdığı ölümsüz parçalar arasında *Mavi Tuna* (1867), *Viyana Ormanlarından Masallar* (1868) ve *İmparator* (1888) valslerini; operetleri arasında ise *Yarasa* (1874) ve *Çingene Kralı* (1885) sayabiliriz. Johann keman derslerini babasından gizli olarak ve annesinin teşvikiyle aldı. Onbir yaşında Viyana’da zamanın en iyi müzik öğretmenlerinden sayılan Hoffmann ve Josef Drechsler’den dersler aldı, keman ve kilise müziği üzerine çalıştı. Dört sene içinde hem mükemmel bir kemancı, hem de üstün bir kompozisyon tekniği ve kontrpuan bilgisi edindi. Bir düzine kadar müzisyenden oluşan bir toplama orkestra kurarak profesyonel müzik hayatına atıldı. Johann babasının ölümünden sonra iki orkestrayı birleştirdi. Besteci olarak da ünü de yavaş yavaş büyüterek dans müziği ve yeni vals kralı olarak bütün dünyayı sardı. Yine de Viyanalılar tarafından benimsenmesi, babasının gölgesinden kurtulabilmesi, Viyana halkının ve sarayın kendisini kabullenmesi uzun seneler almıştır.

Johann Strauss (oğul) 1844 yılında başlattığı orkestrası ile profesyonel müzik hayatında ilk yabancı ülke yolculuğu olarak 1846’da Graz, Altenburg ve Budapeşte’ye gitti. 1847 sonu 1848 başı toplam altı ay süren Macaristan, Transilvanya ve Eflak bölgelerini içeren bir turneye çıktı, Bükreş’te konserler verdi. 1856’da Rusya’yı ziyaret etti. Bunun ardından 1856-1865 arası her yaz Rusya’ya giderek Pavlovsk şehrinde, ayrıca 1886’da St. Petersburg ve Moskova’da da konserler verdi. Strauss Paris’e ilk kez 1867 yılında gitti. Şehzade Abdülhamid’in amcası Sultan Abdülaziz Han ile ziyaret ettiği Paris’te Strauss ile aynı zamanda buldukları günler de bu döneme rastlıyor. Strauss Paris’ten sonra orkestrasıyla İngiltere’ye gitti ve Kraliçe Viktoria’ya babasının otuz sene önce çalmış olduğu taç giyme merasimi (Coronation) müziğini tekrar çaldı. Bu turnede sadece Londra’da verdiği konser sayısı altmıştan fazla idi. Strauss daha sonra 1872’de Boston ve New York şehirlerini kapsayan büyük ve karlı bir Amerika turnesine çıktı.

19. yüzyılda Viyana kültürünün simgesi, Viyana denince akla gelen ilk isim Strauss’tu. Öyle ki “İmparator Franz Josef’in saltanatı, Johann Strauss’un ölümüne kadar sürdü”⁷ sözleri ile, Avusturya İmparatoru Franz Josef’in 1848-1914 yılları arası süren 66 yıllık uzun saltanatı bile bazen Strauss’un ünü ile eşleştirilir. Strauss halkın

ilkel ve basit müzik materyalini kendine maledip ona şiirsel bir yapı ve pırıltı verdi. Dans müziği yazdı ama hiçbir zaman bayağı ve zevksiz olmadı. Richard Wagner Avrupa'da müziğini icra ettirmekte güçlük çekerken Viyana dinleyicisine Wagner'in Lohengrin ve Meistersinger operalarından seçmeleri ilk sunan Strauss'tu. Bu anlamda Johann Strauss (oğul) bir yenilikçi olarak da görülebilir.

Strauss'un Viyana'da Iglgasse'de saray gibi bir evi ve 19. yüzyılda sanatçıları kendine çeken bir merkez haline gelmiş olan Bad Ischl kasabasında da bir villası vardı. Strauss ve eşi buraya sık sık gelip kaldılar. Johannes Brahms Bad Ischl'in ünlü ziyaretçilerinden biri olduğu gibi İmparator Franz Josef'in yazlık evi de buradaydı. *Doğu Masalları*, Strauss'un Adele ile evli olduğu dönemde, Bad Ischl'deki villasında bestelenmiştir.

Gelelim Johann Strauss (oğul)'un şaheserleri arasında yer alan *Doğu Masalları*'nın bestelenme nedenlerine. Elimizdeki bilgilerden öğrendiğimize göre

Johann Strauss (oğul)
Saray Balolarının Orkestra
Şefi olarak elinde kemani
ve baton olarak kullandığı
keman yayı ile orkestrayı
yönetirken. Resmi
üniforması topladığı
madalyalar ile süslenmiş.

bunun en önde gelen nedeni Strauss'un 1892'ye kadar zaten hatırı sayılır büyüklükte olan unvan koleksiyonuna bir tane daha nişan ekleme isteği idi. Bu nişan Osmanlı hanedanından gelince haliyle daha egzotik ve ilginç sayılacaktı. Strauss ailesinde unvan düşkünlüğü en genç oğul Eduard ile başlıyor. Eduard Strauss, unvana, nişan ve madalyalara pek düşkün bir insandı. Bu madalya düşkünlüğü Johann Strauss (oğul)'un da giderek bir tutkusuna olmuştur.⁸ Johann'ın kendisine eser ithaf ettiği hükümdarlar arasında Rus çarını ve İran şahını sayabiliriz.

Johann Strauss (oğul)'un 1893 yılında Theo Zasche tarafından yapılmış bir resminde de Saray Balolarının Orkestra Şefi olarak resmi üniforması ile orkestrayı yönetirken taktığı çok sayıda madalyayı görüyoruz. 1891 yılına geldiğimizde o senenin Viyana yerleşim rehberinde hem Eduard Strauss'un hem de Johann Strauss'un adresleri ile beraber aldıkları unvanlar da listelen-

miş. Kısaltmalar kullanıldığı halde bunlar için rehberde her bir kardeşe on satırdan fazla yer ayrılmış. Bu listelerin uzunluğu kardeşlerin 1891 yılına kadar ne kadar çok unvan toplamış olduklarını gösteriyor.

Eduard kendi koleksiyonuna bir Osmanlı nişanı ekledikten sonra kardeşler arasında nereden yeni unvanlar alabilecekleri ile ilgili konuşmalar geçmiş olmalı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelecek bir unvanın veya nişanın diğerlerinden değişik bir karakteri olduğu muhakkak. Böyle bir unvan için bir eser yaratma fikrinin tam ne zaman doğduğunu bilmiyoruz ama 1892 yılında Johann'ın Sultan II. Abdülhamid için bir eser yazma planı kardeşler arasında küçük bir sır gibiydi. Johann, kardeşine 1892 Temmuzunda Bad Ischl'deki villasından yazdığı bir mektupta üzerinde çalıştığı bu parçadan şöyle söz ediyor: "Tarok devam ediyor, Türk işinin de %10-20'si bitmiş durumda."⁹

Strauss araştırmacısı Franz Mailer, Almanca orijinali biraz daha üstü kapalı olan sözleri şöyle yorumluyor: "Kardeşine bu sözlerle şüphesiz o zaman üze-

rinde çalıştığı ve sonradan Opus 444 *Doğu Masalları* adını alacak olan, ve Sultan Abdülhamid'e ithaf ettiği şaheseri ima ediyor."¹⁰

Böylece *Doğu Masalları* 'nın büyük bir olasılıkla 1892 yazında Bad Ischl'de bestelendiğini, Strauss'un parça üzerinde çalışmaya Haziran 1892'de, belki de bundan biraz daha önce başladığını düşünebiliriz. Tarok Strauss'un çok düşkün olduğu bir kart oyunudur. Tarok vasıtasıyla Strauss etrafında toplanan çok sayıda kalburüstü kişi vardı.

Neue Freie Presse gazetesi 1895 yılında Strauss'un Mecidiye nişanı ile taltif edildiği haberini verirken "Usta besteci *Doğu Masalları* adlı çekici kompozisyonunu eski Viyana büyükelçisi Ziya Paşa'nın arzusu ile yazarak Sultan'a ithaf etmişti"¹¹ sözlerini kullanıyordu. *Doğu Masalları*'nın bestelenişinde İstanbul ve Strauss arasında aracı olan bu diplomat, Mart 1891 - Eylül 1894 tarihleri arasında Osmanlı devletinin Viyana büyükelçiliğini yapmış olan Yusuf Ziya Paşa'dır.¹² *Bestekâr* lakabıyla bilinen vezir Yusuf Ziya Paşa [1849-1929], Roma, Viyana ve Paris gibi çeşitli Avrupa başkentlerinde, sonra da 1910-1914 arası Washington'da Osmanlı devletinin büyükelçiliğini, iki kez Maarif nazırlığını, 1918'de Meclis-i ayan azalığını yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. Cumhuriyet öncesi kurulmuş olan ve günümüzün İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nın temeli sayılabilecek olan *Darü'l Elhân*'ın kurucuları arasında yer almış ve ilk başkanlığını yapmıştır. Bu müzik okulunun "Nağmeler Evi" anlamına gelen adı Ziya Paşa'nın teklifi ile konulmuştur. Kendisi kanun ve ud çalardı. Bestekârlığa geç yaşında başlamış ve geriye az sayıda eser bırakmış olan Yusuf Ziya Paşa, Türk sanat müziğinin değerli bestekârlarından Suphi Ziya Özbekkan'ın [1887-1966] babasıdır.

Johann Strauss (oğul)'un II. Abdülhamid'e bir eser ithaf etmek için bir vesile beklediğini kolaylıkla tahmin edebiliriz. Saray ve Strauss arasında kurulması arzulanan ilişkiler Ziya Paşa'nın büyükelçi olmasının yanı sıra bir müzisyen olmasından da mutlaka çok yarar görmüştü.

Doğu Masalları'nın bestelenmesi 1892 sonbaharında bitti. Eser ilk kez Berlin'de Simrock yayınevi tarafından yayınlandı. Eserin prömiyeri 27 Kasım 1892'de Viyana Müzik Derneği (Wiener Musikverein) binasının "Altın Salon" (Goldener Saal) adındaki salonunda yapıldı. Bu prömiyer ile ilgili olarak *Fremden-Blatt* gazetesinde çıkan 12 Kasım 1892 tarihli ilk haberde, yeni vals isminin daha bilinmediği söyleniyor: "Johann Strauss yeni bir vals bestelemiştir. Bu vals prömiyeri ayın 27'sinde kardeşi Eduard Strauss'un Müzik Derneği (Musikverein) salonundaki konserinde yapılacaktır. Üstada, esere bir isim bulmak, muhteşem melodiler keşfetmekten daha zor geldiğinden dolayı, vals henüz bir adı yok."¹³

Bu haberden on gün kadar sonra gazeteler yeni vals ismini artık öğrenmişlerdi. *Wiener Tagblatt* günlük gazetesinin verdiği habere göre: "Gelecek pazar günü, Müzik Derneği büyük salonunda verilecek Eduard Strauss orkestrası konserinde, Johann Strauss en son vals *Doğu Masalları*'nı (Märchen aus dem Orient) yönetmek için orkestra şefliğini bizzat üstlenecek. Dinleyiciler, yaratıcılıkta üstün bir dâhi olan üstadın bu yeni eserine tabiatıyla oldukça ilgi göstermektedir."¹⁴

Prömiyer günü olan 27 Kasım 1892 Pazar gelip çatmıştı. Johann Strauss kardeşinin konserinde sıra *Doğu Masalları*'na geldiğinde orkestra şefliğini kendisi üstlendi. Ertesi gün, Viyana gazetelerinde eser hakkında çok olumlu yorumlar çıkıyordu. *Fremden-Blatt* gazetesinin yazdığına göre: "Dün, Müzik Derneği salonunda Johann Strauss'un *Doğu Masalları* valsinin prömiyeri yapıldı. Melodi dolu şehrimizin müzik-sever dünyasında, Strauss'un yeni bir vals her zaman önemli bir olay olup, Strauss'a zaman ayıran ve hayran oldukları bu şahsa hürmetlerini ifade etmek isteyen birçok kadın ve erkek hayranları konsere akın ettiler. Orkestranın başına şef olarak geçtiğinde üstadı alkışlarla selamladılar. *Doğu Masalları* büyük alkış aldı. Ustaca işlenen ritimler ve bol efektli orkestrasyon, bu eserin göze çarpan özelliklerini teşkil edi-

yordu. Johann Strauss yeni eserini üç kez çalmak zorunda kalmış olup, genel istek üzerine *Pasman*'dan büyüleyici bale polkasını tekrar etmiştir. Strauss orkestrasının itinalı zengin programından verilen Liszt'in *Birinci Rapsodi*'si, Gounod'nun *Cecilia Marşı* isimli parçası ve Eduard Strauss' un yeni bir hızlı polkası da büyük alkış toplamış, bu üç eser de tekrar edilmişlerdir."¹⁵

Konserle ilgili daha ayrıntılı bilgi ise ertesi gün *Wiener Tagblatt* gazetesinde çıkıyordu: "(Johann Strauss'tan yeni bir vals.) Dün, her bölümü tıklım tıklım dolu olan Müzik Derneği salonunda, Johann Strauss'un *Doğu Masalları* isimli eseri çalındı. Johann Strauss, kardeşi Eduard'ın orkestrasının şefliğini bizzat kendisi yaptı. Johann Strauss'un bu yeni eseri, Strauss müziğinin karakteristik yapısını çok net şekilde gösteren bir eserdir. Vals, ismine uygun şekilde, Doğu'nun karakteristik renkliliğini yansıtan bir giriş ile başlamaktadır. Orta bölüm ise, buluş ve ritim açısından gerçek ve orijinal Strauss karakterini taşımaktadır. Sık aralıklarla oturmuş dinleyiciler, valsi, Strauss'un her zaman uyandırdığı hayranlık duygusu ile takip ederlerken, adeta bu insan kitlesi müziğin ritmiyle dalgalanıyordu. Salonunda eğer sandalye bulunmasaydı dinleyiciler hemen vals yapacaklardı. Johann Strauss, şef kürsüsüne geldiğinde sevinçli bir kutlamayla karşılandı. Yeni parçanın sonunda ise alkışlar bir türlü son bulmuyordu: Vals tekrarlanmak zorunda kalındı."¹⁶

Biraz gecikmeli olarak 30 Kasım 1892'de *Neue Freie Presse* gazetesi de Müzik Derneği'ndeki konserin ne kadar heyecanlı karşılandığını bildiriyordu: "Geçen Pazar günü, Johann Strauss, Müzik Derneği Büyük Salonunda kardeşi Eduard Strauss'un orkestrası önünde *Doğu Masalları* isimli en son vals eserinin şefliğini bizzat kendisi üstlendi. Sanatçı, sahnede yer aldığı anda elit konser dinleyici kitlesini bir araya getiren tıka basa dolu olan bu salon tarafından coşku ve neşeyle karşılandı. Yeni vals, Strauss'un buluşu olan gerçek bir şaheserdir. Eser, müzisyenin o muhteşem zevkini yansıtan bir dolu orijinal melodiler içermektedir. Johann Strauss konserde yeni eserini üç kez tekrarlamak zorunda kalmıştır. Alkışlar bitmek bilmez iken, Strauss tekrar olarak *Pasman-Polka*'yı çalmaya başladı ve daha ilk notalarda alkış tufanı koptu. Strauss ise bu duruma kendine özgü, mütevazı ve çekingen duruşu ile karşılık vermiştir. Strauss orkestrasının diğer performansları da çok alkış almıştır."¹⁷

Strauss'un yaşam öyküsünün ilk yazarlarından Rudolph Procházka, *Doğu Masalları*'nın prömiyeri için şöyle diyor: "*Doğu Masalları*'nın bestecinin kendi yönetiminde 27 Kasım 1892'de Müzik Derneği'nin salonunda ilk çalınışı fırtına gibi bir tezahüratla karşılandı."¹⁸

Avusturyalı yazar, araştırmacı ve müzik eleştirmeni Ernst Decsey [1870-1941], *Doğu Masalları*'nı "muhteşem" olarak niteliyor ve 27 Kasım 1892'de Müzik Derneği'ndeki ilk çalınışını anlatırken de şu ifadeyi kullanıyor: "Salonun çatısını taşıyan taş heykeller bu nameleri duyunca gülümsemiş olmalılar."¹⁹

Johann Strauss (oğul)'un eserlerinin teker teker incelendiği kitabında Franz Mailer²⁰ *Doğu Masalları*'nın hem tarihi hem de karakteri hakkında detaylı bir şekilde, ancak bazı yanlışlıklarla şöyle yazıyor: "Eduard ve Johann Strauss kardeşler birçok kompozisyonlarını zamanın kraliyet ailesi mensupları, yüksek mevki sahipleri ve devlet adamlarına ithaf ederek onlardan madalya ve takdir kazanmak üzere kullandılar."

Bu stratejinin çok başarılı olduğunu da Lehmann'ın 1891 senesi 'Allgemeinem Wohnungsanzeiger für die Reichshaupt - und Reesidenzstadt Wien' (Başkent Viyana'nın yerleşim rehberi) yayınında yer alan kayıtlarda buluyoruz. Burada verilen bilgilerde Strauss kardeşlerin ev adresleri, aldıkları nişan ve rütbelerin dökümü var. Bu rehberde yaklaşık on satır bu armağanları listelemek için kullanılmış. Ama bu kadar madalya yeterli değildi!

1892 yılında çok uzun bir zamandır arzuladıkları bir şeyi elde etme şansı doğdu: Osmanlı devletinden bir nişan. 1892'de Johann Strauss kendisine böyle bir nişa-

nı elde ettirebilecek bir resmi kanal buldu. Ortaya atılan vesile İstanbul'daki padişah Sultan Abdülhamid Han'ın (1842-1918) ellinci doğum yıldönümü idi. 1876 yılında tahta çıkan Sultan onüç sene sonra Viyana'yı ziyarete gelmişti. Ne yazık ki bu ziyaret sırasında Strauss Osmanlı Sultanı ile görüşme olanağı bulamamış, ama Sultan'a ithaf etmek üzere bir beste yapma kararını o zaman vermişti. Bu planladığı eser o zamana dek vals formunu genişletmek ve senfonik müziğe daha yakın bir tarza getirmek amacıyla yazmaya çalıştığı çalışmalar gibi olmalıydı. Bu diziyeye ait olan eserler arasında *Imperator Valsi*, ve Johannes Brahms'a ithaf edilmiş olan *Kucaklaşın, milyonlar!* sayılabilir. Komik opera *Şövalye Pasma'nı* da denediği gibi, Strauss bu bestelerde kendisini dans müziğinin kısıtlı formundan kurtarma amacı içinde idi. Sultan Abdülhamid Han için düşündüğü valsler, yeni ve özel bir yorum ve değişik bir atmosfer yaratacak giriş materyali ve melodileri gerektiriyordu. Strauss bunu dans formunun kısıtlamalarından kurtulmak için mükemmel bir fırsat olarak gördü. *Doğu Masalları* başlığı altında Simrock tarafından Berlin'de basılan bu eserin ilk seslendirilişi 27 Kasım 1892 tarihinde Johann Strauss'un kendi idaresi altında gerçekleşti. Bu konser kardeşi Eduard'ın fakirlere yardım amacıyla Musikverein'de düzenlediği bir dinleti idi. Gazetelerin yazdığına göre, Strauss eseri istek üzerine üç kez tekrar etmek zorunda kaldı. Dinleyiciler ancak orkestra *Pasma'nı Polka*'ya başladığı zaman kendilerini tatmin olmuş hissettiler. Bu ilk icra hakkında yazılanlar arasında şunlar var: "Yeni vals, Strauss'un yarattığı gerçek bir şaheser. Ünlü artistimizin ince zevkini gösteren çeşitli özgün melodilerle donanmış." "Yeni kompozisyon, Strauss'un müziğinin özünü içeren bir eser. Parçanın başlığının da belirttiği gibi, vals Doğu'nun karakteristik renklerini taşıyan bir giriş ile başlıyor. Orta bölüm, gerek ritim gerekse genel yapısında sulandırılmamış, özbeöz Strauss."

Johann Strauss uzun zamandır arzuladığı nişanı hemen değil, ancak 1895 yılında aldı. Ama bestecinin Sultan'a verdiği muhteşem armağanın, alabileceği herhangi bir nişandan kat kat üstün bir değeri olduğunu görmek için müzikseverlerin bu zamana kadar beklemeleri hiç de gerekmiyordu!"²¹

Franz Mailer'in *Doğu Masalları* hakkında yazdığı bu açıklayıcı yazıda düzeltilmesi gereken bir nokta var, o da Abdülhamid'in Viyana ziyareti ile ilgili olarak verilen bilgi. Mailer'in dediği gibi tahta çıktıktan onüç yıl sonra Viyana'yı ziyaret etmediği bir yana, II. Abdülhamid otuzüç senelik hükümdarlığı süresince İstanbul'dan bile ayrılmamıştır.²² Osmanlı sultanları arasında Avrupa'yı ziyaret eden tek padişah Abdülaziz'dir. Seyahat senesi de 1867. Abdülaziz'in bu yolculuğu hakkında detaylı bilgi Nihat Karaer'in bu konuyu inceleyen kitabında bulunabilir.²³ Özet olarak, 21 Haziran 1867 tarihinde İstanbul'dan ayrılan Abdülaziz'in maiyetinde Osmanlı ailesinden büyük oğlu şehzade Yusuf İzzettin Efendi, yeğeni ve veliaht Murad Efendi, ve yeğeni şehzade Abdülhamid Efendi, yani II. Abdülhamid bulunmaktaydı. Abdülhamid'in bu gezi sırasında 25 yaşında olduğunu görüyoruz. Abdülaziz ve maiyeti bu seyahatte Paris, Londra ve Viyana'yı ziyaret etmişlerdir. Bu Avrupa ziyareti sırasında Paris'te Uluslararası Fuar (L'exposition Universelle de 1867) devam ediyordu. Osmanlı devleti, fuara geniş kapsamlı bir şekilde katılmıştı. Abdülaziz 5 Temmuz tarihinde fuarı ziyaret etti. Bundan önce, serginin 1 Temmuz günü yapılan ödül dağıtım törenine de Abdülaziz, imparator ve imparatoriçe ile birlikte katıldı.

Johann Strauss (oğul) Fuar için Paris'e, hayranlarından Kont d'Osmond tarafından fuar münasebeti ile özellikle davet edilmişti. Strauss Paris'e orkestrasız geldiği için eserlerini Benjamin Bille'nin Berlin'den getirdiği orkestra ile çalıp yönetti.²⁴ Paris'te fuarın içinde yer alan Cercle International'da ve Avusturya Büyükelçiliği'nde konserler verdi.

Johann Strauss (oğul)'un Paris ziyareti ile ilgili mektupları ve verdiği konserler ile ilgili detaylı bilgi Franz Mailer tarafından toplanmıştır.²⁵ Strauss'un mektuplarına göz attığımız zaman Paris'te kaldığı Haziran ve Temmuz ayları içinde huzurunda çaldığı

veya tanıştığı kraliyet ailesi mensupları arasında II. Abdülhamid'i veya Abdülaziz'in maiyetinden herhangi birisinin olmadığını görüyoruz. Bu II. Abdülhamid'in şehzade Abdülhamid Efendi olarak Paris'te olduğu 30 Haziran - 12 Temmuz tarihlerini de kapsıyor, çünkü bu tarihlerde Strauss Viyana'da değil hâlâ Paris'te. Strauss Londra'ya doğru Paris'ten yola 9 Ağustos'ta çıkmış. Yani Abdülhamid'in Viyana'da olduğu 27-31 Temmuz tarihleri arası ikisinin Viyana'da görüşmüş olmaları da söz konusu değil. Kısaca, 30 Haziran - 12 Temmuz 1867 tarihleri arası hem Johann Strauss (oğul) hem de o zaman şehzade olan Abdülhamid aynı zamanda Paris'te bulunmuşlar. Ama Strauss'un Abdülhamid'in dinleyiciler arasında olduğu bir dinleti verdiği, ya da aralarında herhangi bir görüşme olduğu hakkında bir bilgi yok.

Franz Mailer'in ayrıca II. Abdülhamid'in Viyana'ya 1889'da hiç yapmamış olduğu bir ziyareti neden göstererek Strauss'un, "Sultan'a ithaf etmek üzere bir beste yapma kararını o zaman [1889] vermişti" şeklindeki sözlerini destekleyecek bir belge de tabii ki yok. II. Abdülhamid 1889 yılında Viyana'da bulunmadığı gibi hükümdarlık sürdüğü zaman içinde Avrupa'nın hiçbir kentini de ziyaret etmemiştir.

Doğu Masalları'nın Marco Polo şirketi kaydı için CD program notlarını yazan Peter Kemp, aşağı yukarı Franz Mailer'den yukarıda verilen aktarmayı tekrar kullanarak *Doğu Masalları* hakkında şunları yazıyor: "Lehmann'ın 1891 senesi Allgemeinem Wohnungs-Anzeiger" (Yerleşim rehberi) yayınında Johann Strauss ve kardeşi Eduard'ın yüksek sosyete üyelerine müzik yazıp ithaf ederek uluslararası bir unvan koleksiyonu oluşturma isteklerinin ne denli başarılı olduğunu kendilerine ayrılan kayıtlardan buluyoruz. Adreslerinin yanında aldıkları nişanların kısaltılmış dökümü var. Her bir kardeş için kullanılan yer 10 satırdan fazla!

Johann'ın listesinde yer almayan bir armağan Osmanlı Mecidiye nişanıydı. Johann'ın Sultan Abdülhamid Han'ın (1842-1918) ellinci doğum günü vesilesiyle 1892'de besteleyip kendisine ithaf ettiği renkli ve heyecan verici *Doğu Masalları* için verilen nişan, besteciye resmi olarak Osmanlı hükümdarının büyükelçisi Galip Bey tarafından ancak 1895 yazında takdim edildi.

Merhametsizliği nedeni ile lakapları arasında "Kahrolası Abdul" (Abdul the Damned) ve "Kızıl Sultan" da olan dirayetli Abdülhamid Han'ın - II. Abdülhamid olarak 1876'dan tahttan indirildiği 1909'a kadar saltanat süren 34. Osmanlı padişahı - Viyana'yı 1889'da ziyaret ettiği biliniyor, ama bu ziyaret esnasında Johann Strauss ile karşılaştığına dair bir bilgi yok.

Bu nedenle akla yakın gelen, Sultan'ın 21 Eylül 1892 tarihinde olan ellinci doğum günü kutlamalarının besteciye zaten kapsamlı madalya koleksiyonunu Osmanlı hükümdarından da bir nişan alarak genişletme fikrini doğurmasıdır. Her neyse, Sultan 27 Kasım 1892'de Viyana Musikverein'in büyük salonunda Johann'ın kendisinin yönettiği *Doğu Masalları*'nın prömiyerinde dinleyiciler arasında değildi. *Neue Freie Presse* eleştirmeninin 30 Kasım 1892'de yazdığına göre 'Yeni vals, Strauss'un yarattığı gerçek bir şaheser. Ünlü artistimizin ince zevkini gösteren çeşitli özgün melodilerle donanmış. Johann Strauss istek üzerine bu parçayı üç kez çalmak zorunda kaldı. Alkışların bir türlü kesilmediğini görünce Strauss fazladan *Pasman Polka*'yı çaldırtmaya başladı. İlk notalar duyulduğunda alkışlar göklere yükseliyordu. Strauss kendine has mütevazı bir şekilde tezahüratı kabul etti.' Daha şairane hisseden başka bir eleştirmen ise yeni vals için 'Önce hüzünlü doğu temalarıyla örülmüş bir yaşamak ardında kendini gösteriyor. Sonra narin bir el yaşmağı açıyor ve şık, saf mavi gözler, ve çenesindeki bir gamze ile bize gülümseyen samimi bir Viyanalı yüz ortaya çıkıyor. İşte yeni vals karakteri bu' diyordu."²⁶

Franz Mailer'in yaptığı hataları Kemp'te de görüyoruz. II. Abdülhamid'in 1889'da Viyana'yı ziyaret ettiği bilgisi yanlıştır. Bu nedenle *Doğu Masalları*'nın bestelenmesi ile ilgili olarak bu kurama dayalı olarak yapılan spekülasyonlar da tabii ki doğru olamaz.

Strauss'ın en ünlü operetlerinden *Çingene Baron*'un metin yazarı Ignaz Schnitzer'e [1839-1921] göre Johann, *Doğu Masalları* ismi fikrini Strauss ve Schnitzer'in ortak bir proje olarak başlayıp sonunu getirmeden 1886'da rafa kaldırdıkları *Bergen'in Celladı* adlı operadaki bestelenmemiş bir nakarattan almış. Bu isimlendirme ile ilgili bilgiyi hem Peter Kemp'in *Doğu Masalları* hakkındaki açıklamasının sonunda, hem de Johann Strauss (oğul)'un 150. doğum yıldönümü için 1975'te Viyana Şehir Kütüphanesi'nin hazırladığı bir serginin açıklama notlarında da aynen buluyoruz.²⁷

Strauss'un yaşamının son on yılında yazdığı eserleri incelerken, Egon Gartenberg kitabında şöyle diyor: “*Geschichten aus dem Orient* Sultan Abdülhamid'e ithafen yazılmıştı.. nasıl Salzburg tüccarı Haffner eğer Mozart ona bir senfoni adamamış olsaydı bugün unutulmuş olacaktı, nasıl Lobkowitz, Lichnovsky, Fries, Kinski gibi Avusturya'nın müzik seven aristokratları bugün sırf Beethoven onlara eserlerini adadığı için hatırlanıyorlar; Strauss da Osmanlıların II. Abdülhamid'ini bu ithafı ile unutulmaktan kurtardı.”²⁸

Gartenberg'in bu paragrafını açmak ve sunmak gerekiyor. Gerçekten de Mozart'ın 35. senfonisi “Haffner” senfonisi olarak bilinir. Re Major K. 250 serenatı da Haffner için yazılmıştır, o da “Haffner” serenatı olarak bilinir. Beethoven'ın eserleri arasında da 3. senfoni (Eroica) Prens Lobkowitz'e, Opus 1 piyano üçlüleri Prens Karl von Lichnovsky'ye, Opus 75 ve Opus 83 şarkılar Prenses Kinsky'ye, 7. senfoni de Kont Moritz von Fries'e ithafen yazılmıştır. Aynı şekilde bugün Esterházy isminin hatırlanmasının nedeni aristokrat bir aile olarak tarihsel konumlarından çok Josef Haydn'ın patronu olmalarındandır. Bu anlamda Esterházy ismini ölümsüzleştiren Haydn'dır. Ancak, Haffner, Esterházy, Lobkowitz, Lichnovsky, Fries, Kinski ile –bu kişilerin bestecilere para yardımı yapmaktan başka tarihsel önemleri her ne idi ise– II. Abdülhamid arasında herhalde oldukça fark var. Kızıl Sultan da olsa, Ulu Hakan da olsa Osmanlı İmparatorluğu'na iyi kötü otuzüç sene padişahlık etmiş bir hükümdarın tarihte bir yer alıp hatırlanması için herhalde Strauss veya herhangi bir bestecinin çabası gerekmiyor. Bu inciyi yazar Egon Gartenberg'in okuyucusuna esprili görünme hevesine, genel tarih bilgisi eksikliğine, ya da Doğu'dan ne ve kim olursa olsun küçümseme eğilimli önyargısına vermek gerek.

Eğer Egon Gartenberg'in sözlerini yüzeyselliği nedeni ile yadırgıyorsanız bir de Gartenberg'in kitabının eleştirisini yapan Margaret Ross Griffel'in aşağıdaki sözlerine bakınız: “[Gartenberg] tarihi olayların bir özetini vererek Strauss'ların eserlerini daha geniş bir çerçevede değerlendirmemizi sağlıyor. Buna ters düşen tek yer Gartenberg'in *Doğu Masalları*'nı kendisine ithaf ederek Strauss'un Osmanlıların II. Abdülhamid'ini unutulmaktan kurtardığını söylediği sayfa 263'teki ara söz. Çünkü Sultan'ın zaten tarihte müzik dışı bir namı var: 1894-1896 kanlı Ermeni soykırımlarındaki rolü.”²⁹

Bayan Griffel'in nereden gelip nereye gittiği açık seçik belli olduğu için bu kelamı üzerine pek birşey söylemeye gerek bulmuyorum.

Strauss'un *Doğu Masalları* için 1895 yılında aldığı Mecidiye nişanı

Johann Strauss (oğul)'un II. Abdülhamid'den beklediği nişanı elde etmesi 1895 yılına kaldı. Bu dönemin Osmanlı devletinin sıkıntılı dönemlerine rastlamış olması bu gecikmeye neden olmuş olabilir. II. Abdülhamid, imparatorluğu ve hükümdarlığını şu veya bu şekilde ayakta tutma çabası içindeydi.

1895 Haziranında gazetelerde çıkan haberlerde besteciye 3. rütbeden Mecidiye nişanı verildiği belirtiliyor. Bu haberlerin kaynağı İstanbul. Bu arada bestekâr Yusuf Ziya Paşa'nın Osmanlı devleti Viyana büyükelçiliği görevi 1894'ün Eylül ayında sona ermişti. 1895'in Ocak ayından itibaren de büyükelçilik görevi Ali Galip Bey'e verilmişti. Osmanlı nişanını Strauss'a takdim etmek Ali Galip Bey'e düştü.

Viyana'da çıkan *Neue Freie Presse* gazetesi Strauss'un Mecidiye nişanı ile taltif edildiği haberini şöyle veriyordu: "Viyana, 24 Haziran 1895: İstanbul'dan yapılan açıklamaya göre Sultan, besteci Johann Strauss'u 3. rütbeden Mecidiye nişanı ile taltif etti. Usta besteci *Doğu Masalları* adlı çekici kompozisyonunu eski Viyana büyükelçisi Ziya Paşa'nın arzusu ile yazarak Sultan'a ithaf etmişti. Bu şekilde besteci artık Mecidiye nişanı sahibi olarak bilinecek. Bu yüksek nişan Bay Strauss'a Osmanlı devletinin şimdiki Viyana büyükelçisi Galip Bey tarafından takdim edilecek."³⁰

24 Haziran 1895'te *Neue Freie Presse* gazetesi ile aynı gün, Viyana'nın *Illustrirte Wiener Extrablatt* gazetesinde aşağıdaki haberi buluyoruz: "Johann Strauss artık Mecidiye nişanı sahibi: Vals Kralı, sahip olduğu bir düzine madalyaya bir tane daha eklemeyi başardı. İstanbul'dan verilen habere göre Sultan, besteciyi 3. rütbeden Mecidiye nişanı ile taltif etti. Böylece Türkiye de, bestecinin olağanüstü yeteneğini takdirde hemfikir olan sanat sever hükümdarların yan yana yer aldığı madalya zincirindeki devletlere katılmış oldu. Bu Strauss'un yarattığı müziğin nasıl ölümsüz bir karakteri olduğunun ispatı. Eskiden beri Viyana müziğine olan hayranlığı ile bilinen Sultan, şimdi de bu madalya ile Viyana müziğinin en seçkin ve yetenekli üyesini belirlemiş oluyor."³¹

Leipzig'de çıkan *Neue Zeitschrift für Musik* gazetesinin 13 Kasım tarihli baskısında da kısa bir not olarak "Sultan, Johann Strauss'u Osmanlı İmparatorluğu'nun Mecidiye nişanı ile taltif etti."³² haberini buluyoruz. Bu son haber büyük bir olasılıkla nişanın Avusturya'da Strauss'a takdim edildiği zaman çıkmış. Anlaşıyor ki Strauss'a nişanı 1985 yılının Ekim sonu - Kasım başı bir tarihte takılmış, ya da bu gazete İstanbul'dan alınan haberi geçmekte çok geç kalmış.

Bu nişanın verileceği törenle ilgili olarak, Johann Strauss'un dostu Josef Priester'e 1895 yazında gönderdiği tarihsiz bir mektup bulunmaktadır. Bu törenin Strauss'un evinde verilen bir yemek olduğu anlaşılıyor. Nişanı Strauss'a takdim edecek olan büyükelçi Ali Galip Bey yemeğe yanında başka bir görevliyi de getireceğini bildirmiş. Strauss, arkadaşı Josef Priester'e bu yemeğe kendi davetlisi olarak katılmasını rica ediyor. Ayrıca Strauss'un mektubu yazdığı tarihte kendisine verilecek nişanın rütbesini, değerli bir nişan olup olmadığını bilmediği anlaşılıyor. Aslı Viyana Şehir ve Devlet Kütüphanesi'nde (H.I.N. 119.617) bulunan bu mektup şöyle:

"Sevgili Priester!

Önceden bahsetmiş olduğum Türk yemeğinde, lütfen senin de bulunmanı rica ediyorum. Türk, benim en yakın dostumla tanışınca, çok sevinecektir. Eğer sevinmezse, kendi bileceği iş. Daveti aldığı anda, en yakın dostları da orada bulacağına dair hazırlıklı olmak zorunda. Ama zaten yalnızca bir tane yakın dostum var! Birçok arkadaşın bulunmasındansa, bir tanesinin orada bulunması nedeniyle, o bir taneyi de çok değerli bulacaktır. Bu Türk gerçekten çok hatırına hoş bir insan. Max Stengel, kendisinin muhakkak daha da hoş olduğunu sanıyor. Bu adamla çok hoş sohbet yapabiliyor insan. Bunun yanı sıra, kendisinin emir üzerine bir de akrabası yanında gelecek. (Newlinsky tarafından bize böyle ima edildi).

Ayrıca, en yakın dostumu yanıma çağırma hakkım bulunduğunu düşünüyorum ve de ikinci bir Türk'ü de yanında getirmesi için ondan ricada bulunmayı hiç aklımdan geçirmedim.

Büyük Sultanın Vekili, refakatçisinin davetiyesini Newlinski üzerinden rica etmiştir [!]. Bundan böyle, yanında getirdiği sekreter şahsa veya onun için her ne hizmette bulunuyorsa artık, ben de en yakınımı ve dostumu tanıştırmabileceğim. Yalnız, gelen elçi gerçekten çok keyifli bir insan, sıkıcı, ama Türk. Sana bu sıkıcılık mı yoksa Türk tarzı mı hoş gelir bilemem ama, yemekte yanında oturacağın için, kanaat ve görüşlerini bana bildireceğini umuyorum. Eğer alışlagelmüş bir nişan alırsam, bunu bende yalnızca bir defalık görmüş olacaksın. Bu tutku çok kısa sürmüştür, ama ne enteresandır ki hayal kırıklığının ardından şeffaf

olmayan [!] bir sis içerisinde bir hiçe dönüşecektir. Bakalım artık!! Bu telaşa katıl lütfen! Bu olayı bundan farklı bir şey olarak görmüyorum. Evet, tekrar ediyorum, hem bizim tarafımızdan hem de Türklerin tarafından (ben buna eminim ki) sevin varlığını memnuniyet verici olacaktır ve arzu edilmektedir.

Dostun Jean.³³

Strauss'un dostlarına yazdığı mektuplara imzasını "Jean" diye attığı biliniyor. Strauss'un hakkında espri yaptığı Max Stengel, Alman roman yazarı Edmund Max Stengel [1845-1935] olabilir. Mektupta adı geçen Newlinsky ise II. Abdülhamid'in yakın dostu ve Avrupa'daki ajanı Polonya asıllı bir soylu olan Philip Michael de Newlinsky'dir [1841-1899]. Newlinsky sadece Abdülhamid için değil birçok Avrupa devleti için casusluk yapan ve politik çıkar arayan gruplar için çalışan uluslararası bir maceracıydı.³⁴ Strauss'un mektupta bahsini ettiği *Türk*, bestekâr Yusuf Ziya Paşa'dan sonra 1895 Ocak - 1896 Ocak tarihleri arasında Osmanlı devletinin Viyana büyükelçiliğini yapan Ali Galip Bey'dir.³⁵

Doğu Masalları'nın icraları, müzikal yapısı ve kayıtları

27 Kasım 1892 tarihindeki prömiyerinden sonra *Doğu Masalları'nın* basına aksetmiş birkaç icrası var. Örneğin İngiltere Sanat Topluluğu'nun 30 Haziran 1893 tarihinde South Kensington'daki senelik toplantısındaki etkinlikler arasında *Doğu Masalları'nın* bir Macar Badosu tarafından çalındığını görüyoruz.³⁶ Bu toplantıda üç bando ayrı ayrı yerlerde değişik parçalar çalmış.

3 Ocak 1894 tarihinde New York şehrinde verilen Fakirlere Yardım Balosu'nda (Charity Ball) Bernstein Orkestrası adlı bir orkestranın çaldığı dans müziği programına Strauss'un dört vals dahil edilmiş.³⁷ Bunlardan biri de *Doğu Masalları*.

1 Aralık 1925 tarihli, İngiltere'de çıkan *Musical Times* dergisinde 1925 yılının hatırı sayılır kültürel etkinliklerinden biri olarak Viyana'da Johann Strauss (oğul)'un yüzüncü doğum yıldönümü nedeniyle yapılan festivale geniş yer verilmiş. Yılın Ekim ayı sonuna kadar süren festivalin Strauss'un çok sayıda eserinin seslendirmesi ile değer kazandığı belirtilirken bu fırsatla bahsedilen bir nokta ilgi çekici. Arnold Schönberg'in damadı Felix Greissle'nin yönetimindeki Workers' Symphony Orkestrası'nın verdiği bir konser ile ilgili olarak verilen haber şöyle: "Programda bu zamana kadar bilinmeyen, üretken ustanın Opus 444 numaralı eseri *Doğu Masalları* adlı bir vals de vardı. Egzotik renkleri ve ilginç tempo, dinamik ve nüansları ile nefesleri kesti."³⁸

1925 senesinde bu eser için hem Opus numarasını verip hem de "bu zamana kadar bilinmeyen" ifadesini kullanmak biraz saçma kaçıyor. Ama haberi yazan muhabirin eserin tarihini ve kendisini bilmediğini düşünecek olursak, 1925'te de hâlâ nefes keser nitelikte bir etkisi olması *Doğu Masalları'nın* müzik kalitesini kanıtlamaya yarayan bir işaret.

Strauss'un valsleri bize üstün melodi yaratma ve bu melodileri zengin bir senfonik doku içine yerleştirerek dinleyiciye sunma yeteneğini gösterir. Strauss genellikle program müzik yazmamıştır ama bunun istisnaları da vardır; örneğin *Viyana Ormanlarından Masallar'ın* girişi pastoral bir senfoni havası taşır. Aynı şekilde *Doğu Masalları'nın* girişinde de Strauss'un amacı renkli ve kendi anlayışına göre oryantal bir atmosfer oluşturmaktır.

Johann Strauss'un *Doğu Masalları'nın* orkestra için elyazma notası Viyana Şehir Kütüphanesinde, (Wiener Stadtbibliothek) bulunmaktadır.³⁹ İlk baskısı Berlin'de Simrock tarafından 1892 yılında yapılmıştır. Eserin kapağındaki ithaf "Seiner Kaiserlichen Majestät dem Sultan Abdul-Hamid Kahn in tiefster Ehrfurcht": "*Majesteleri Sultan Abdülhamid Han'a en derin saygılarımla*" şeklindedir. Eser giriş, bunu takiben dört vals, ve uzun bir kodadan oluşmaktadır. 34 ölçü uzunluğundaki giriş, çabukça ve forte iki dörtlük zaman ile başlar. Forte/piyano dinamik kontrastları ile devam

eder. Girişte daha sonra tahta üflemeli çalgıların üç dörtlük zamanda kaval nağmelerini anımsatan zarif bir pastoral melodisi gelir. Bunu takip eden ve iki dörtlük zamana dönen bir geçiş, eserin ilk başındaki motifin taklidi şeklinde yine çabukça ve fortedir. Sonra tekrar üç dörtlük ölçüde ağır, trillerle süslenmiş, ve gizemli oniki ölçülük bir geçiş, girişi ilk valse bağlar. İlk valsın enerji dolu başlangıcında da Doğu havası yaratmak üzere arka planda Mehter müziğini andırma amaçlı zil veya çevgen⁴⁰ seslerini çağrıştıran üçgen sesleri duyulur. İkinci valsın bir özelliği de ustaca ve yine Türk müziğini çağrıştıran amaç ile kullanılmış olan bas davuldur. Kodanın ve parçanın sonuna doğru da üçgen ve bas davul efektleri ana temaya eşlik olarak tekrarlanır.

Doğu Masalları'nın 1892 senesinde yayınlanmış piyano uyarlamasını piyanist Zeynep Üçbaşaran kayda aldı. Bu yorum İnternet'ten indirilip dinlenebilir.⁴¹

Çeşitli orkestraların yaptığı kayıtları da CD olarak bulmak mümkün:

1. *The Arthur Fiedler Legacy: Evening at the Pops* (2 disk set), Boston Pops Orkestrası, şef Arthur Fiedler, Deutsche Grammophon, 2007.

2. *J. Strauss, Jr. Edition - Vol. 20*, Çekoslovakya Filarmoni Orkestrası, şef Alfred Walter, Marco Polo 8.223220, 1991.

3. *Wiener Musik* (12 disk), şef Robert Stolz, Sony BMG Masterworks 82876678902, 2005.

4. *Wiener Musik Vol. 8*, şef Robert Stolz, Eurodisc (Sony BMG), 1988.

5. *Music from Vienna: Strauss's Unforgettable Waltzes*, Royal Filarmoni Orkestrası, şef Frank Pleyer; Raphael Konser Orkestrası, şef Peter Walden, EPM Musique, 1996.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında (Nisan 1945) Viyana'ya yapılan ağır hava saldırısı sona erdiğinde Strauss'un Iglgasse'deki malikânesi yerle bir olmuştu. Strauss'un hem evinde olan hem de şehirdeki çeşitli müzelerde bulunduran özel eşyaları Viyana'nın Kızıl Ordu tarafından kurtarılışı zamanındaki kargaşada tamamen yok oldu. Bugün Strauss'un eşyaları arasında kemanının bile nerede olduğu bilinmiyor. Strauss'un Mecidiye nişanının da nerede olduğu bilinmiyor.

Nişanın beratıyla ilgili resmi belgeleri veya

bu belgelerin kopyalarını Osmanlı tutanakları arasında bulmak mümkün olabilir. *Doğu Masalları*'nın saraya gönderilmiş olan notası Yıldız Sarayı'nda bulunup envanteri yapılmış olan ve bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer alan koleksiyon arasında bulunmuyor.⁴² Belki başka bir yerde kopyasını bulmak hâlâ mümkün olabilir. Strauss'a verilen Mecidiye nişanı ile ilgili olarak Avrupa basınında çıkan haberler İstanbul kaynaklı olduğuna göre 1895 İstanbul gazetelerinde bu haberlerin ve detaylarının olması gerek. Belki bu haberlerde *Doğu Masalları* ve verilen nişan ile ilgili ek bilgiler de bulunabilir. Ayrıca Strauss'a verilen nişanla ilgili Osmanlı belgeleri ve resmi yazışmalar Osmanlı Arşivi'nde de yer alıyor olabilir. Bu kaynaklara da bakmak yerinde olacaktır.

* * *

Not: Bu araştırmanın hazırlanmasında bana çeşitli şekilde yardımcı olan çok sayıda kişiye, ve bunların arasında özellikle Zeynep Üçbaşaran, Azza El Abbadi, Tobias Höllerer, Karen Wilson, Ender Kuntsal, Ayşın Berkmen, Can Selman, Bernhard Kruepl, İnci Elboğa, Mustafa Taner ve Etem Ruhi Üngör'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Notlar

- 1 "Johann Strauss'un Sultan Abdülmecid'e bir hediyesi," Rauf Tunçay, *Musiki Mecmuası*, Yıl 16, Kasım 1964, No. 201, sayfa 266-267.
- 2 Eğecioglu, Mart 2006, sayfa 6-37.
- 3 Eğecioglu, Aralık 2006, sayfa 2-17.
- 4 Şef Ralph Kulling yönetimindeki Das Alt-Wiener Strauss Ensemble, bu parçayı 5 Nisan 2006 tarihli Cemal Reşit Rey Konser Salonu'ndaki dinletisinde programına almış.
- 5 *Doğu Masalları*'nın 1892 baskısı piyano uyarlamasının piyanist Zeynep Üçbaşaran'ın yorumlaması ile olan bir kaydı da Internet'ten indirilip dinlenebilir: http://www.zupiano.com/mp3s/Zeynep_Ucbasaran_Strauss_Opus444.mp3
- 6 *The Waltz Emperors*, Joseph Wechsberg, G.P. Putnam's Sons, New York, 1973.
- 7 Ernst Decsey'den bir alıntı. Bkz. *Johann Strauss, A Century of Light Music*, Heinrich Eduard Jacob, çeviren Marguerite Wolff, Hutchinson & Co., London, 1940, sayfa 286.
- 8 Wechsberg, 1973, sayfa 155.
- 9 "Tarok wird hier 10-20 x das Hundert türkisch verarbeitet." Bkz. "Johann Strauss (Sohn), Leben und Werk in Briefen und Dokumenten," Franz Mailer, Verlegt Bei Hans Schneider, Tutzing, 1996, cilt 6, sayfa 278.
- 10 Mailer, 1996, cilt 6, sayfa 278.
- 11 *Neue Freie Presse*, No. 11, 25 Haziran 1895.
- 12 T.C. Viyana Büyükelçiliği, "Avusturya'da görev yapmış büyükelçilerimiz" listesi ve fotoğrafları.
- 13 *Fremden-Blatt*, No. 314, 12 Kasım 1892. Bkz. Mailer, 1996, cilt 6, sayfa 313.
- 14 *Wiener Tagblatt*, No. 325, 23 Kasım 1892. Bkz. Mailer, 1996, cilt 6, sayfa 313.
- 15 *Fremden-Blatt*, No. 330, 28 Kasım 1892. Bkz. Mailer, 1996, cilt 6, sayfa 314.
- 16 *Wiener Tagblatt*, No. 330, 28 Kasım 1892. Bkz. Mailer, 1996, cilt 6, sayfa 315.
- 17 *Neue Freie Presse*, 30 Kasım 1892. Bkz. Mailer, 1996, cilt 6, sayfa 315.
- 18 "Johann Strauss," Rudolph Freiherrn Procházka, Harmonie, Berlin 1903, sayfa 89. Strauss'un bu kitabın 120. sayfasındaki opus numaraları ile sıralanan eserleri arasında *Doğu Masalları*, opus 444 yerine yanlışlıkla opus 443 olarak verilmiştir.
- 19 *Johann Strauss, Ein Wiener*, Ernst Decsey, Deutsche Verlags-Anstalt, Berlin, 1922, sayfa 243.
- 20 Johann Strauss (oğul) üzerine çok sayıda kitap yazmış, mektuplarını derleyip yayınlamış olan Avusturyalı müzik araştırmacısı ve profesör.
- 21 *Johann Strauss, Kommentiertes Werkverzeichnis*, Franz Mailer, Pichler Verlag GmbH, Viyana, 1999.
- 22 *The Politicization of Islam, Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State*, Kemal H. Karpat, Oxford University Press, 2001, sayfa 167.
- 23 *Paris, Londra, Viyana: Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Nihat Karaer, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2003.
- 24 Sonradan Berlin Filarmoni Orkestrası.
- 25 Mailer, 1996, cilt 2.
- 26 CD Program Notları, Peter Kemp, *J. Strauss, Jr. Edition - Vol. 20*, Çekoslovakya Filarmoni Orkestrası, şef Alfred Walter, Marco Polo 8.223220, 1991.
- 27 "Johann Strauss Zum 150. Geburtstag," Ausstellung der Wiener Stadtbibliothek, 22. Mai - 31. Oktober 1975, Katalog von Fritz Racek, sayfa 101.
- 28 Gartenberg, 1974, sayfa 263.
- 29 "Johann Strauss: The End of an Era," kitap eleştirmeni Margaret Ross Griffel, *Notes*, Music Library Association, 2nd Series, Vol. 32. No. 2, Aralık 1975, sayfa 288-289.
- 30 *Neue Freie Presse*, No. 11, 25 Haziran 1895.
- 31 *Illustrirte Wiener Extrablatt*, No. 172, 25 Haziran 1895.
- 32 *Neue Zeitschrift für Musik*, No. 46, Leipzig, 13 Kasım 1895.
- 33 Mailer, 1996, cilt 8, sayfa 83.
- 34 "Theodor Herzl and the Armenian Question," Marwan R. Buheiry, *Journal of Palestine Studies*, cilt 7, No. 1, 1977, sayfa 75-97.
- 35 T.C. Viyana Büyükelçiliği, "Avusturya'da görev yapmış büyükelçilerimiz" listesi ve fotoğrafları.
- 36 *Conversazione*, *Journal of the Society of Arts*, 41, Londra, 7 Temmuz 1893, sayfa 781.
- 37 *New York Times*, 4 Ocak 1894, sayfa 1.
- 38 *The Musical Times*, 1 Aralık 1925, sayfa 1135.
- 39 "Johann Strauss Zum 150. Geburtstag," Ausstellung der Wiener Stadtbibliothek, 22. Mai - 31. Oktober 1975, Katalog von Fritz Racek, sayfa 101.
- 40 Mehter'in bir metre kadar uzunluğundaki değneğin uç kısmına geçirilmiş bir hilalin etrafına dizilmiş çingiraklardan oluşan ritim çalgısı.
- 41 http://www.zupiano.com/mp3s/Zeynep_Ucbasaran_Strauss_Opus444.mp3
- 42 "Yıldız Sarayı'nda müzik: Abdülhamid II dönemi," Nihat Ergin, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2267, 1999.